

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Arenen lausunto selvityksestä kulttuurin toimialan eettisestä toimielimestä

VN/3618/2020

Pidätkö perusteltuna selvityshenkilön esittämää näkemystä, että taiteen ja kulttuurin alalle tulee perustaa eettisiä kysymyksiä käsittelevä toimielin?

Ammattikorkeakoulujen lakisääteinen tehtävä on työelämälähtöisen osaamisen tuottaminen ja työelämän kehittäminen. Kulttuurialan kehittämisryhmä näkee, että kulttuuriyöelämän eettisiä toimintaperiaatteita tulisi kehittää tavoitteellisesti keskitetysti kuitenkin eri taiteenalojen ominaispiirteet tunnistaen. Eettisten toimintatapojen mukaisen osaamisen synnyttäminen on keskeinen osa taiteen ammattilaiseksi kasvua ja sitä käsitellään monella tapaa osana opintoja mm. produktioissa, opinnäytteissä ja harjoitteluissa. Arene kannattaa kulttuurialan eettistä toimintakoodistoa kehittävän toimielimen perustamista siten, että sen toiminta-alue, -muodot ja -rooli sekä suhde muihin viranomaistahoihin on selkeästi määritelty ja rajattu.

Miten suhtaudutte ehdotukseen perustaa taiteen ja kulttuurin alojen eettisiä kysymyksiä käsittelevä toimielin Taiteen edistämiskeskuksen yhteyteen?

Taiteen edistämiskeskus vaikuttaa luontevalta toimielimen sijoituspaikalta, mutta toimielimen tulee pystyä olemaan siten erillinen ja itsenäinen, että se voi tarkastella koko toimialaa kriittisesti – Taiteen edistämiskeskus mukaan lukien.

Miten arvioitte selvityshenkilön ehdotusta ko. toimielimen toimivallasta ja tehtävistä (erityisesti toimivallan osalta rajat suhteessa muihin opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonaloihin sekä toiminnan osalta jako ja painotus ennaltaehkäisevän toiminnan ja jälkikäteisen toiminnan välillä)?

Selvitysmiehen raportissa kulttuuriala käsitetään suppeasti rajaten niihin tahoihin, joihin kohdistuu valtion ja kuntien kulttuuripolitiikka ja kulttuuripoliittiset toimet, kuten sääntely ja valtion rahoitus. Käytännössä tämä kattaa varsin hyvin perinteisen kulttuurin piirissä tapahtuvan toiminnan. Luovien alojen ammattimaiset toimijat työskentelevät kuitenkin entistä enemmän muiden alojen rajapinnoilla ja osaamista käytetään muilla kuin kulttuuri-toimialoilla. Esimerkiksi tuotantopalveluja tarjoava yritys voi toimia sekä selvityksen rajauksen mukaisissa toiminnoissa että samanaikaisesti kaupallisilla markkinoilla. Eettisten periaatteiden mukaisen toiminnan oletus tulee koskea yrityksen kaikkea toimintaa ja vuorovaikutusta. Myös esimerkiksi yksityisissä mediataloissa erilaisissa tehtävissä toimivat olisivat selvityksen mukaisen rajauksen ulkopuolella – ja esim. Julkisen sanan neuvoston mukaiset journalistin ohjeet koskevat vain journalistisia sisältöjä. Arene katsoo, että tätä rajausta

tulisi tarkastella uudestaan siten, että se vastaa muutoksessa olevan kulttuuritoimialan kehitystä myös tulevaisuudessa.

AMK-lain perusteella ammattikorkeakouluilla on autonomia toiminnassaan, opetussuunnitelmissaan ja opetussisällöissään. Ammattikorkeakoulujen toimintaan liittyy julkisen hallintotehtävän suorittamista. Asioiden ja niihin liittyvien valitusten ja oikaisupyyntöjen käsittelytavoista säädetään AMK-lain ja asetuksen lisäksi korkeakoulujen johto- ja tutkintosäännöissä sekä useissa muissa säädöksissä. Selvitysmiehen raportissa viitataan siihen, että toimielimen toiminnan tulee ulottua myös korkeakoulutukseen. Kulttuurialan kehittämisryhmä yhtyy näkemykseen siltä osin, että korkeakoulujen ammattikentälle kouluttava toiminta ja työelämävuorovaikutus kytkeytyvät vahvasti alan eettisiin periaatteisiin. Sen sijaan kehittämisryhmä ei näe perusteltuna, että eettinen toimielin voisi ohjeistaa, valvoa tai käsitellä korkeakoulun toimintaan liittyviä asioita. Selvityksessä viitataan Julkisen sanan neuvostoon, jonka oppilaitosjäsenenä on kaksi ammattikorkeakoulujen ja yksi yliopistojen journalismin koulutuksen verkkomediaa. Jäsenyys tarkoittaa JSN:n periaatteiden ja journalistin ohjeiden mukaiseen toimintaan sitoutumista oppilaitoksen journalistisissa verkkojulkaisuissa. Yhtä lailla korkeakoulujen tulisi olla mahdollista sitoutua kulttuurialan eettisiin toimintatapoihin. Ammattikorkeakoulujen kulttuurialan kouluttajat ovat omatoimisesti tehneet vuonna 2018 sitoumuksen eettisten periaatteiden mukaiseen toimintaan:

<http://www.arene.fi/uutiset/kulttuurialan-kouluttajat-sitoutuvat-eettisiin-toimintaperiaatteisiin/>

Selvitysmiehen raportissa viitattut *Häirintä ja muu epäasiallinen kohtelu elokuva- ja televisioalalla* (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2018) ja *Tyttöhän soittaa kuin mies* (Cupore, 2019) -selvitykset ovat hyvä esimerkki tiedontuotannosta, joka on otettu käyttöön korkeakouluissa opetuksen toteutustapoja ja sisältöjä kehitettäessä.

Määriteltäessä kulttuurin toimialan eettisen toimielimen roolia tulee miettiä, mihin toimintaan toimielin keskittyy. Toimialojen omat itsesäätelyelimet Julkisen sanan neuvosto ja Mainonnan eettinen neuvosto toimivat ohjeistavan roolinsa lisäksi nimenomaan kuluttajien kanteluväylänä journalistisista sisällöistä tai mainonnasta. Kulttuurialan kehittämisryhmän näkemyksen mukaan kulttuurin toimialan eettinen toimielin ei voi toimia tällaisessa roolissa. Toimielimen ei tule ottaa kantaa taiteellisiin sisältöihin ja niiden ilmenemismuotoihin. Sen ei tule olla taiteen ja kulttuurin kuluttajan ja taiteilijan tai kulttuuriorganisaation välillä toimiva elin. Sen sijaan sillä on tärkeä rooli kulttuurityöelämän eri rooleissa ja valta-asemissa ammattimaisesti toimivien tahojen välisten toimintaperiaatteiden kehittäjänä. Eri taiteen muodoissa työtä tehdään monenlaisissa rooleissa. Varsinaisen työsuhteen ulkopuolella tapahtuva taiteellinen toiminta on erityisen herkkää vääristyneille valta-asetelmille. Korkeakouluopiskelijat työelämäproduktioissaan ja harjoitteluissaan ovat osa tätä kokonaisuutta korkeakoulun ohjauksessa ja tukemana.

Myös työsuhteessa, etenkin keikkaluontoisessa, tapahtuvaan toimintaan liittyy valta-aseman väärinkäytösten riskejä sekä työn tavoitteisiin ja toteutukseen liittyviä ristiriitaisia odotuksia, kuten epäasiallinen käytös, työn vastuullisuuteen liittyvät odotukset, ylipitkät työpäivät tai lisätyökorvauksiin liittyvät epäselvyydet. Näiden selvästikin työsuojelullisten työläinsäädäntöä ja

työehtosopimuksia koskevien toteutuneiden epäkohtien ja väärinkäytösten selvittely ei kuitenkaan tulisi olla eettisen toimielimen tehtävä. Toimielin voi tukea ja ohjata apua tarvitsevaa oikealle taholle olematta kuitenkaan itse kanteluita käsittelevä elin.

Arene näkee, että eettisen toimielimen tulisi olla ennen kaikkea alan sisäinen ennalta ehkäisevä, neuvoa-antava – tavoitteita, linjauksia, toimintaperiaatteita, ohjeita ja koulutusta tarjoava – toimija ja yhteiskunnallinen keskustelija. Koulutustoiminnassa sen tulisi tehdä yhteistyötä alan korkeakoulujen kanssa. Koulutuksen ja linjausten tulee perustua tutkittuun tietoon.

Mikäli toimielimelle tulisi jälkikäteinen valvonta- ja kannanottomahdollisuus, tulee asioiden käsittelyn olla siltä osin julkista, että kanteluihin liittyvillä osapuolilla on tieto toisistaan. Tämä on keskeistä kantelun kohteeksi joutuvan organisaation vastineen laatimisen, korjaavien toimenpiteiden suunnittelun sekä oikeusturvan kannalta. Anonyymeja kanteluita ei tulisi ottaa käsiteltäväksi.

Valtionavustuksilla ja apurahoilla tapahtuvan toiminnan tulee olla lakien, asetusten ja hyvän tavan mukaisia. Rahoituspäätöksiä tehtäessä tulee arvioida toimijoiden aiemman toiminnan asianmukaisuutta. Tätä tulee myös seurata rahoitusta käytettäessä. Avustusten ja apurahojen saajien tulee sitoutua kulttuuritoimialan tai kyseisen taiteenalan eettisiin periaatteisiin. Toimijoiden aiempaa toimintaa arvioitaessa arviointikohteina tulee kuitenkin olla riittävän selkeästi määritetyt ja todistettavissa olevat tekijät, kuten mahdolliset työnantajavelvoitteiden laiminlyönnit ja tasa-arvo- tai työsuojelurikkomukset. Eettisen toimielimen ei tulisi muodostua lausunnoillaan tai päätöksillään yksittäisten toimijoiden avustuspäätöksiin vaikuttavaksi elimeksi.

Miten arvioitte selvitykseen ehdotuksia toimielimen hallinnosta ja rahoituksesta?

Toimielimen rahoitus tulisi tapahtua suoraan erillisenä valtion rahoituksena siten, että sitä ei vähennetä emo-organisaation (esim. Taike) budjettirahoituksesta. Toimielimen organisoituminen tulee olla kustannustehokas kiinteiltä kuluiltaan ja toimintamalleiltaan. Eettiseen toimielimeen tulee liittyä monialainen neuvottelukunta, jossa on edustettuna eri taiteenaloja, eri tason toimijoita sekä koulutusorganisaatioita.

Muut mahdolliset huomiot selvityshenkilön ehdotukseen liittyen?

Ammattikorkeakoulujen kulttuurialan koulutukset muodostavat kattavan kansallisen kulttuurin ja taiteen asiantuntijaverkoston, jonka hyödyntäminen mahdollistaa eettisiin teemoihin liittyvän kouluttamisen ja työelämävuorovaikutuksen läpi Suomen. Ammattikorkeakouluilla on aktiivinen suhde alueidensa kulttuuriyöelämään ja sen toimijoihin. Eettisten periaatteiden mukaiseen toimintaan tulee oppia jo opintojen aikana, ja täydennyskouluttamalla ja yhteisten kehittämissuunnitelmien kautta voidaan kehittää työelämän toimintamalleja tavoitteellisesti.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry

Mervi Vidgrén
puheenjohtaja

Petri Lempinen
toiminnanjohtaja

Lisätietoja:

Koulutusjohtaja Timo Tanskanen
puheenjohtaja

Ammattikorkeakoulujen kulttuurialan verkosto

timo.tanskanen@turkuamk.fi